

Filips van Marnix van St. Aldegonde, herdacht 300 jaren na zijn sterfdag, 15 Dec. 1598-15 Dec. 1898

<https://hdl.handle.net/1874/235751>

mm12g11

NAA 4/E68

Handwritten: Marnix

MARNIX

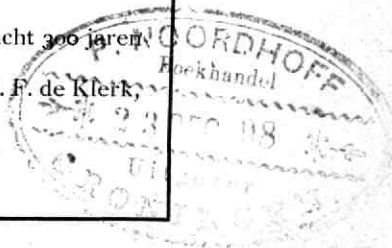
Protestantsche Stemmen

— ❁ —

Jaargang I — Aflevering V

❁ I N H O U D. ❁

Filips van Marnix van St. Aldegonde, herdacht 300 jaren
na zijn sterfdag, 15 Dec. 1598—15 Dec. 1898, door J. F. de Klerk,
predikant te Charlois, (met portret van Marnix).

ROTTERDAM
D. A. DAAMEN
1898

Dit tijdschrift verschijnt zoo mogelijk maandelijks. Het zal 24 vel (384 blz.) groot zijn en vele afbeeldingen bevatten. Prijs f 2.50.

Losse afleveringen zijn niet verkrijgbaar, behalve de eerste (die ook mag opengesneden worden). Prijs f 0.25.

Wie zich op dit tijdschrift abonneert en aflevering 1 niet dubbel wil bezitten, gelieve dat op de inteekenkaart te melden. In dat geval wordt natuurlijk f 2.25 voor dezen jaargang in rekening gebracht.

Van „De Pausen, door henzelfen geschilderd” zijn overdrukken verkrijgbaar à f 0.10. Ook van „Bekeerde Priesters” 2. J. B. Corneloup, zijn, met het oog op zijn rondreis, overdrukken verkrijgbaar gesteld à f 0.10. Wie het boekje van C. bezit, verzuime niet dezen overdruk er bij te koopen. Het een vult het ander aan.

Deze overdrukken zijn alléén verkrijgbaar bij den uitgever en worden slechts na ontvangst van postwissel toegezonden.

De lezing van Ds. de Klerk over Filips van Marnix is behalve bij den uitgever ook verkrijgbaar bij den boekhandel. Prijs f 0.30.

~~~~~ CORRESPONDENTIE.

Redactie-Vaderlander. Uwe aanmerking over het kroniekachtige der biographie-Chiniquy is juist. De uitgever van de Holl. vertaling van „Fifty Years” had ons dringend verzocht kort te zijn, aan welk verzoek wij voldeden. Zie daar de oorzaak. Overigens hartelijk dank voor uwe herhaalde aanbeveling. RED.

* * *

Voor de bibliotheek van het Te-huis te Courbevoie zijn eenige degelijke werken in de Fransche taal een dringend vereischte. Ook Duitse, Engelsche, Spaansche, Italiaansche en inzonderheid een paar Hollandsche zullen niet overbodig zijn, want het Te-huis is open voor priesters zonder onderscheid van nationaliteit. Met de Hulpv. in Nederland bestaat bovendien een contract, zoodat Ned. ex-priesters er vast en zeker in zullen vertoeven om tot rust te komen. De Belg Smets (nu Theol. Stud. te Neuchâtel), aan wien ik eenige Holl. werken zond, zou die gaarne daár reeds gevonden hebben. Ik houd mij aanbevolen voor de ontvangst van boekwerken, en wil gaarne alhier (indien er plaats is) van de ontvangst melding maken. Om herhaalde onkosten en moeite te vermijden, deel ik uitdrukkelijk mede, dat ik na 1 Januari geen boeken meer in ontvangst neem.

Mr. A. E. SCHOUTEN,
Bankastraat 105, 's-Gravenhage.

* * *

Ten voordeele van „Christ's Mission” (het „Oeuvre des Prêtres convertis” in New-York) bied ik ter overname aan 4 jaargangen van de „Converted Catholic”, waarvan één in aflev., à f 2.50 per stuk. Wie op de hoogte van dezen hoogst belangrijken werkkring wil komen, koope deze jaargangen en completeere dit tijdschrift door regelrechte bestelling in New-York.

H. J. SCHOUTEN,
Ommeren.

FILIPS VAN MARNIX VAN ST. ALDEGONDE,
herdacht 300 jaren na zijn sterfdag,

15 Dec. 1598 — 15 Dec. 1898.

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

FILIPS VAN MARNIX VAN ST. ALDEGONDE,

herdacht 300 jaren na zijn sterfdag,

15 Dec. 1598 — 15 Dec. 1898.

~~~~~  
Hoewel hij arm was, zocht hij zich-  
zelve niet; maar hij was onverzettelijk in  
zijn godsdienst. *Hertog v. Parma,*  
*in een geheimen brief aan Filips II.*  
~~~~~

DOOR

J. F. DE KLERK,

Predikant te Charlois.

S. a.
41 E 68

ROTTERDAM
D. A. DAAMEN
1898

VOORBERICHT.

De Redactie van het tijdschrift „*Marnix*” deed mij de eer aan, mij te verzoeken eene lezing over Marnix, een en andermaal in de Maasstad en elders gehouden, voor haar December-nummer af te staan. Ik kon dit verzoek niet weigeren. Bij de lezing gelieve men evenwel in het oog te houden, dat het volgende overzicht van Marnix’ leven en werken voor een bepaalden kring van geestverwante hoorders werd opgesteld en eenvoudig ten doel had eenige meerdere bekendheid te geven aan een persoon van „zoo grooten bedrijve, besogne, memorie, ja zoo singulier in alles” als Marnix was. Dat hij boven alles van grooten invloed is geweest op het Protestantisme in deze landen, geeft hem voorzeker ook in onze dagen recht op de vereering en dankbaarheid van allen, die trotsch zijn op den naam van Protestant, vooral van geloovig Protestant, die in het Evangelie het beste wapen ziet voor de bestrijding van Rome en zijne praktijken. Dat het daarbij den 15^{den} December dezes jaars juist drie eeuwen geleden is, dat die groote en edele man de eeuwige rust is ingegaan, wettigt voorzeker de eenvoudige herinnering aan diens gewichtvol leven en zegenrijken arbeid. Wij zenden deze schets, die we aan de beste schrijvers over Marnix ontleenden, de wereld in met de bede, dat iets, ja mocht het zijn een dubbel deel, van Marnix’ geest opnieuw het Protestantsch bewustzijn in onze dagen doe herleven. Dat geve God!

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

**Filips van Marnix van Sint-Aldegonde, herdacht
300 jaren na zijn sterfdag,
15 December 1598—15 December 1898.**

DOOR J. F. DE KLERK,

Pred. te Charlois.

Daar is zeker niemand, die niet gaarne instemt met de vele malen uitgesproken gedachte, dat de kennis en de verbreiding der kennis van de landhistorie een der beste factoren is in de opvoeding van een volk. Ieder, dië daaraan medewerkt, kan geacht worden een goede zaak te bevorderen.

Een eerste vereischte voor den geschiedschrijver is en blijft ongetwijfeld: onpartijdigheid, onbevangenheid, waarheidsliefde. Hij moet de personen, die hij laat optreden, en de gebeurtenissen, die hij mededeelt, beschouwen in het licht van hun tijd en van de invloeden, waaronder zij tegen wil en dank stonden. Deze onpartijdigheid is evenwel iets anders dan de langen tijd zoo hooggeroemde onzijdigheid, waarmede men geschiedenis moest schrijven en onderwijzen.

Het is een der voordeelen van onzen tijd, dat men hoe langer hoe meer gaat inzien, dat dit een onmogelijkheid is. Als dit gaandeweg door mannen van naam, doch van onverdacht liberale beginselen, wordt erkend, dan krijgen wij goede hope, dat er ten slotte nog eens geheel gebroken zal worden met het onding, dat men onzijdigheid noemt op

historisch gebied. Daardoor werden toch de merkwaardigste personen van onze geschiedenis vaak meer als schimmen dan als levende personen behandeld, en werd der waarheid in vele gebeurtenissen, die met die personen in verband staan, geweld aangedaan. Wij twijfelen er ook niet aan, of bij het wegvallen van deze z. g. onzijdigheid zal ook onze geschiedenis, en vooral dat gedeelte, hetwelk daarvan het merkwaardigste is, omdat het samenvalt met de opkomst van onzen Nederlandschen Staat en met de groote mannen, die daarin geleefd hebben, in een steeds schooner glans voorkomen. Wij achten ons gelukkig, dat wij ons niet aan den eisch der onzijdigheid gebonden zien. Ware dit zoo, wij zouden ons onmogelijk in staat gevoelen, de machtige persoonlijkheid, die wij voor uwe aandacht wenschen te brengen, naar waarheid voor te stellen.

Wie belang stelt in de geschiedenis van Nederland gedurende de 16de eeuw, leert vanzelf belang stellen in den man, wiens naam onafscheidelijk verbonden is aan dien van onzen Prins Willem van Oranje en aan geheel den roemrijken worstelstrijd onzer Vaders, waarvan hij mee de ziel was met Oranje, ja zelfs vóórdat Oranje daarin nog de partij der verdrukten koos, en voor hen goed en bloed veil had.

Die man is de edelman Filips van Marnix, Heer van St.-Aldegonde. Hoewel die naam aan niemand onbekend kan wezen, is toch niet aan allen bekend, welk een machtige invloed van dezen man is uitgegaan, die door een voornaam Fransch geschiedschrijver wordt genoemd: een der grootste en beroemdste figuren uit de 16de eeuw. Zoowel voor onze Vaders als voor ons Vaderland was hij dat ongetwijfeld in de eerste plaats.

't Is goed, dat in de laatste jaren, meer dan vroeger, aan dezen trouwen en grooten vaderlander de aandacht

wordt geschonken, en dat door velen hulde werd gebracht aan den man, die zulk een ruim aandeel gehad heeft in de herovering van Neêrlands staatkundige en godsdienstige vrijheden, ja, zonder wien het misschien nimmer tot die worsteling zou gekomen zijn, die, van hoevele rampen zij ook zwanger ging, van zoo onberekenbaar zegenrijke gevolgen is geweest voor het latere Nederland.

Bij de bestudeering van de geschiedenis van dezen man, dien held op velerlei gebied en zoo nauw verbonden met Oranje, kwam ons dadelijk een ander tweetal vóór den geest, óók eens door God tot groote dingen geroepen: Mozes en Aäron. Het is merkwaardig, hoe wij dikwijls op het groote veld der wereldgeschiedenis dergelijke tweetallen ontmoeten. De Christen ziet hierin terecht de hand der Voorzienigheid, óók blijkens de gezegende gevolgen, voor de menschheid zelve daarvan uitgegaan.

Denk o.a. aan Luther en Melanchthon; den een met zijn opbruisenden geest en daardoor licht vervoerd tot uitersten, den ander stil en zachtmoedig en daardoor zoo juist geschikt om zijn medestrijder in evenwicht te houden.

En waar wij nu bij onzen opstand tegen Spanje Oranje terecht als den eersten blijven beschouwen, als den Mozes, den leider onzer Vaderen in den bangen strijd, daar is Marnix ontegenzegglijk de tweede, de Aäron, Oranjes rechterhand, strijdgenoot, woordvoerder.

Het is geen toeval, dat die twee mannen ter juister tijd te zamen bracht; het is het bestuur van dien God, Die daar zit boven het gewoel der volkeren, Die in de merkwaardigste gebeurtenissen in de geschiedenis der wereld, meer bijzonder in die van Zijn Rijk, de rechte mannen weet te verwekken en weet samen te brengen, opdat zij, elkander aanvullende, des te meer de volvoering van Zijn raadsbesluiten zouden kunnen dienen. Ja, wij mogen dien God wel danken voor

dezen man, dien Hij aan Nederland ter rechter tijd heeft geschonken.

En wij doen wèl diens nagedachtenis in eere te houden. Het doet niets af van den stralenkrans, waarmede voor ons het hoofd van den grooten Vader des Vaderlands omgeven blijft! Oranje blijft er even groot om, al erkennen wij, wat deze trouwens zeer gaarne toestemmen zou, dat hij zonder Marnix nimmer geworden zou zijn wat hij geworden is, dat hij in vele opzichten zijn gelijke, ja, in sommige zelfs zijn meerdere is geweest.

Wij hebben ons voorgesteld u eerst een blik te laten werpen op *den persoon en het veelbewogen leven* van dezen waarlijk grooten man. Vervolgens meer op zijn *letterkundigen arbeid in 't algemeen*, waarin zijn groote geestesgaven derwijze uitblinken, dat een geleerde als Dr. Fruin terecht van hem zegt, dat hij zijn tijdgenooten wel twee eeuwen vooruit was. In de derde plaats wenschen wij u eenigszins bekend te maken met dat boek, dat in allen deele merkwaardig is en, ofschoon over deszelfs inhoud natuurlijk verschillend kan worden gedacht, vooral uit letterkundig oogpunt Marnix' *meesterwerk* kan worden genoemd. Wij bedoelen: *de Biëncorff der H. R. Kerke*.

Laat mij beginnen met te zeggen, dat wij slechts met een *overzicht* van Marnix' leven moeten volstaan, zullen wij door grooter uitvoerigheid ons bestek niet te buiten gaan. Liefhebbers voor historisch onderzoek verwijzen wij gaarne naar de Marnix-literatuur, waaraan ook wij de bouwstoffen voor deze schets ontleenden. Het zijn voornamelijk de werken van Broes, Quinet, Juste, Dr. Fruins „Tien Jaren” en Ten Have; en wat meer bijzonder *Marnix' werken* betreft, de uitgave, ons bezorgd door den geleerden Dr. J. J. Van Toorenenbergen.

Het leven van onzen held is gevoeglijk in drie tijd-

perken te verdeelen. In het jaar 1538 geboren te Brussel uit een der aanzienlijkste families des lands, eindigde hij zijn veelbewogen leven in het jaar 1598, dus op 60-jarigen leeftijd. Het eerste tijdperk van zijn leven gaat tot het jaar 1572. Het omvat zijn vroegste jeugd, zijne eerste opleiding en zijn aanvankelijk optreden in de rij van hen, die, zelf gewonnen voor het zuivere Evangelie van Jezus Christus, door de Hervorming weer in eere gekomen, aan den fellen tegenstand en de verdrukking om des geloofs wille in Godes kracht het hoofd durfden bieden. Het tweede tijdperk, dat meer zijn politieke loopbaan omvat in den dienst en aan de zijde van onzen Prins Willem van Oranje, loopt tot het jaar 1585. Het laatste of derde tijdvak omvat het meer stille gedeelte zijns levens, ofschoon dat niet minder rijk was aan gezegenden arbeid ten behoeve van Vaderland en Kerk, waaraan alleen de dood een einde kon maken. Rust heeft hij hier aan deze zijde niet of bijna niet gekend. Hij begeerde die ook niet, blijkens zijne bekende levensspreuk: „Repos ailleurs” (de rust elders), waaraan hij steeds getrouw is gebleven, totdat hij die, op 's Heeren tijd, vond dáár, waar die is weggelegd en bewaard wordt voor al het volk van God.

Het geslacht der Aldegondes was oorspronkelijk afkomstig uit Savoye, van waar Filips' grootvader de landvoogdes Margaretha van Oostenrijk als schatmeester naar de Nederlanden was gevolgd. Marnix' vader heette Jacques van Marnix, zijne moeder Marie de Hamericourt, die nevens onzen Filips en behalve twee dochters, Isabella en Helena Maria, nog een zoon hadden, den later, ook zoo uitnemenden, doch, helaas! in den strijd voor het Vaderland zoo vroeg gesneuvelden, Jan van Marnix, heer van Toulouse.

Ofschoon dus van vreemden oorsprong, kon Filips van Marnix zelf allermint een vreemdeling in de Nederlanden genoemd worden, gelijk hij er dan ook trotsch op was te kunnen

zeggen: „Je suis né de père et de mère de ces Pays-Bas” (van vaders- en moeders-zijde ben ik een geboren Nederlander).

Gelijk van vele voorloopers van de Kerkhervorming en van vele Kerkhervormers zelfden, is ook van Filips' vroegste jeugd weinig bekend. Dit weten wij slechts, dat hij, na eenigen tijd de hoogeschool te Leuven bezocht te hebben, gelijk de meeste jongelieden van zijn stand in dien tijd, met zijn broeder ook de hoogeschool van Genève heeft bezocht, en wel juist in den tijd, toen daar de groote Calvijn en zijn voortreffelijke ambtgenoot Beza hun licht, of liever het licht des gezuiverden Woords, heerlijk lieten schijnen op het erf der wetenschappen, vooral op dat der Godgeleerdheid.

Het verblijf te Genève heeft dan ook, blijkens de latere geschriften van Marnix, rijke vruchten gedragen. In verschillende wetenschappen, maar vooral in die der Godgeleerdheid, wisten zich de beide broeders zeer te bekwamen. Van huis uit trouwe zonen der dwalende moederkerk, werden zij te Genève het eerst bekend met de beginselen der Hervorming. Zij leerden daar de H. Schrift kennen en aan de hand van Calvijn en Beza onderzoeken, en de Heere God opende hun de oogen en het hart om acht te geven op de waarheid des Evangelies, die zij daarna met hart en ziel leerden omhelzen.

Van toen af schaarden zich de jeugdige broeders aan de zijde van hen, die om het geloof verdrukt en vervolgd werden. Van zijn jongelingsjaren af, zoo zeide Filips later, had hij den godsdienst omhelsd, die toen reeds in deze provinciën te vuur en te zwaard vervolgd werd. Dat dit de besliste keuze des harten was, blijkt uit hetgeen wij vermeld vinden aangaande een gesprek, gevoerd tusschen Filips en zijn „vaderlijken vriend” Beza.

„Jonge vriend,” zoo sprak Beza te Genève hem eens toe, „gij staat aan den ingang van het leven! Dat leven

schijnt u een lusthof, waarin de schoonste bloemen u toelachen, en gij hebt ze voor 't plukken. Maar gij weet ook, dat rozen dorens hebben. Gij hebt geleerd, dat geen lauwerkrans zonder strijd, geen kroon zonder kruis verkregen wordt. Gij zult, hoop ik, nog lang hier toeven, maar dan roept u het leven, de strijd voor de Kerk, voor het land, en dan wordt het de vraag, wien gij gehoorzamen zult, voor wien gij de knie zult buigen."

Filips staat op, met van geestdrift gloeiend oog, en roept met vaste stem: „Door Gods genade ja, Hem wil ik dienen, Hem alleen, Hem met al mijn kracht. Strijden wil ik voor Zijn Woord, het zuivere woord des levens. Lijden wil ik met de arme schapen Christi en sterven zal ik desnoods, zijnde met mijn Heiland." Weinig vermoedde de jeugdige Marnix, dat die woorden te gelijk een profetie en het program bevatten van wat onder hooger bestuur zijn gansche leven wezen zou. In die vroege besliste levenskeuze lag dan ook het geheim van den invloed, dien Marnix met zijne groote gaven van verstand en hart op zijn tijdgenooten zou uitoefenen.

Vóór hij nu evenwel op het onrustig tooneel van den strijd om velerlei belangen zou optreden, moest hij nog een wijle in de stilte geleid.

Zes jaren lang, van zijn terugkeer van Genève tot den aanvang van de onlusten in de Nederlanden, bleef hij zich onder het kruis der vervolging schuilhouden, onderwijl zich blijvende oefenen in al die wetenschappen, die hem later zoozeer te pas zouden komen. En die zes jaren hebben den jongen Marnix goed gedaan. Wat in hem leefde, zou stormen te verduren hebben. Vandaar, dat zijn geloof wél geoefend, zijn kennis wél rijk en diep mocht worden, opdat hij straks als een rots in het midden der baren zou kunnen staande blijven.

Inmiddels had hij in Vlaanderen de even vrome als

beminnelijke jonkvrouw Philippotte de Bailleul leeren kennen, die ook met hart en ziel de zaak der Hervorming was toegedaan en straks aan de zijde van Marnix bereid was om ter wille van het geloof alles te lijden, een jarenlange ballingschap in den vreemde en de berooving hunner goederen, welke zij evenwel met blijdschap konden aanzien, achtende de versmaadheid van Christus meerder rijkdom te zijn dan de schatten der wereld.

In het jaar 1565 zien wij Marnix door den nood der tijden meer op den voorgrond gedrongen, en van dat oogenblik is er in de Nederlanden geen gebeurtenis van eenige beteekenis, waarbij hij niet betrokken is, zoowel op staatkundig als op kerkelijk terrein. Het was in dit jaar, dat Filips van Spanje zich voornam om met geweld aan den voortgang der Hervorming in de Nederlanden paal en perk te stellen en de uitvoering zijner strenge Plakkaten bracht heelwat onrust en ellende in deze landen teweeg.

Marnix wordt nu uit zijn schuilhoek gedreven. In zijne woning althans vinden wij in 1566 eenige edelen te zaam gekomen om den toestand van land en volk te bespreken. 't Was op aandringen van Marnix, dat daar de grond gelegd werd van het Verbond der Edelen en het smeekschrift werd opgesteld, dat weldra aan de landvoogdes zou worden aangeboden. Tegelijkertijd sloot hij, de edelman, zich aan bij het geloovige volk door zitting te nemen in en deel te nemen aan de verschillende synoden, waarvan hij spoedig de ziel en de welsprekende leider was. Toen het later evenwel bleek, dat het bij het grootste deel der edelen en onderteeke-naars van het Smeekschrift niet om de geestelijke goederen, maar allereerst om het behoud van hun *aardsche* goederen ging, bleef Marnix staan, hoe velen hem ook afvielen.

Maar het optreden der edelen had bij het zwaar verdrukte volk reeds den moed verlevendigd. Uit hunne

schuilplaatsen kwamen zij te voorschijn en vereenigden zij zich tot openbaar gebed en prediking in het open veld, waar zij zich verdrongen om de mannen, die hunne zielen trachtten te voeden en te sterken met het ware levensbrood, het Woord van God. Zoo werd de „hagepreek” geboren. Marnix schaamde zich niet met het eenvoudige volk daarheen op te trekken en de vaak vervolgde hagepreekers onder zijn eigen dak te herbergen op gevaar voor zijn leven.

Uit de hagepreek ontstond de beeldenstorm, het vernielen n.l. van de beelden in de Roomsche kerken, in de Zuidelijke Nederlanden begonnen en weldra naar elders overslaande. Met hamer en houweel werden de beelden en kerk-sieraden neergeworpen onder het aanheffen van Datheens lied:

Onze Godt woont in den hemel voorwaar,
Hij maakt en doet alles in 't openbaar,
Wat Hij wil in de landen.
Maar aller heidenen afgoden zijn
Niet dan goud en zilver, gelouterd fijn,
Werken der menschenhanden.

Marnix deed aan den beeldenstorm niet mee. Toch verdedigde hij dezen als niet het werk van „een dollen hoop, die zelfs niet een Vader — ons kon bidden.” Men moge dit jammer vinden, maar wie zich op het standpunt dier zwaar verdrukte Calvinisten stellen kan, oordeelt zeker een zacht oordeel over hen, en kan, wat zij in godsdienstigen ijver deden, zoo niet goedkeuren, dan toch zeker met ons voldoende verklaren, ja, tot op zekere hoogte zelfs verschoonen.

Intusschen had die beeldenstorm schrikkelijke gevolgen. De woede van den koning van Spanje steeg er door ten toppunt en hij zond naar ons land Alva, afgrijselijker nagedachtenis! Dat spelde groote onheilen en vermeerdering van rampen en bloedstorting. Wie maar eenigszins kon, verliet den vaderlandschen grond. Ook Marnix trok heen, niet uit vrees,

maar om des te beter de zaak zijner achtergebleven broeders te kunnen bevorderen, waarvan hij ook geen oogenblik gerust heeft. Hij trok naar den vreemde met zijne vrome vrouw, terwijl al zijne goederen spoedig door Alva verbeurd verklaard werden.

Vijf jaren van ballingschap volgden nu. Marnix vond gelukkig aanstonds een veilig toevluchtsoord in het stadje Emden, in Oost-Friesland, „die herberghe van Gods verdrukke en verdreven gemeente,” die

Als een moeder in haar schoot
Ballingen verborg in nood;
Hollands toevlucht, Brabants schuil,

waar zoo menig omzwervende geloofsgenoot vriendelijke handen en harten bereid vond om hulpe te bieden. Daar toefde hij geruimen tijd en leefde daar weldra als in het midden zijns volks, het onderwijzende en leerende in de dingen van Gods Woord. En hij gedacht daar ook, blijkens menig troostschrift, dat toen van hem uitging, zijn broeders en zusters in de verstrooiing.

Gewichtige oorzaken riepen hem evenwel zijn geliefde Emden te verlaten. Frederik de Derde, de vrome keurvorst van de Paltz, riep hem naar Heidelberg en stelde hem tot hoofd en raad zijner kerkelijke zaken aan. Daar vooral riep de zaak des Vaderlands en de zorg voor de buitenlandsche gemeenten den rusteloozen en onvermoeiden man tot drukke bezigheden.

Het is in dezen tijd en op een zijner reizen, die hij deed, dat hij in aanraking kwam met den man, met wien hij voortaan niet alleen de *Kerk*, maar ook het *Vaderland* bijzondere diensten zou bewijzen. Waar en wanneer ligt in het duister. Marnix ontmoette Oranje, Aäron zijn Mozes en Mozes zijn Aäron, die zich samen zouden opmaken om ter wille van een zwaar verdrukke natie den Spaanschen Farao tegen te

staan. Willem en Marnix hadden elkander wellicht voorheen wel meermalen ontmoet, doch de inzichten van den reeds vroeg overtuigden Marnix en den nog weifelenden Prins liepen te veel uiteen, om reeds toen een innigen band te doen ontstaan. Thans bracht het lijden en de ballingschap die twee groote mannen te zamen en vereenigde hen door een innigen vriendschapsband, die, helaas! te vroeg, naar wij zouden zeggen, door den wreeden dood verbroken werd.

De scherpziende Prins van Oranje, die terecht in Marnix iemand zag, van wiens rijke gaven de zaak, die ook hem het naast aan het hart was komen te liggen, groot voordeel zou kunnen hebben, verzocht aan den Keurvorst van de Paltz, hem Marnix te willen afstaan. Deze stemde daarin toe en zoo werd Marnix van nu af aan 's Prinsen raadgever en voornaamste dienaar, ja, allengs meer zijn grootste vertrouwen en boezemvriend. In al het lief, maar ook in al het leed, dat over Oranje kwam, nam hij hartelijk deel. Nergens blijkt dit meer uit dan uit dat lied, waarin hij de diepste tonen van zijn geloovig, maar ook echt vaderlands- en Oranjelievend hart laat weerklinken, het bekende en geliefde „Wilhelmus van Nassouwe,” dat immers nog steeds natrilt in onze harten.

Luide weerklinke dat aloude lied steeds op al onze nationale feestdagen langs Neêrlands beemden en velden als het Nederlandsche Volkslied! En als wij daarmede telkens Gode dank zeggen en Oranje hulde brengen, vergeten we dan ook den man niet, die, al ware het alleen door dit lied, (maar er is zooveel meer!) zichzelf tot in verre nageslachten onsterflijken roem heeft verworven.

Zoo had God twee mannen samengebracht, die elkander verstonden. Oranje was de man van invloed; op hem had geheel Nederland het oog geslagen; van hem, naast God, verwachtte men uitkomst.

Nevens hem stond Marnix. Wie zal zeggen hoe groot de invloed geweest is van dezen godvruchtigen Calvinist, dezen geoefenden Christen, dezen geloofsheld, op de godsdienstige overtuiging van Oranje? Aan diens hand heeft Marnix gewerkt, in gezelschap van hem en in samenwerking met hem zou hij nu voor de verlossing des Vaderlands en den voortgang van de zuivere Evangelieleer leven. Met raad en daad was hij overal en ten allen tijde de steun van Oranje.

Na de blijde tijding, dat Den Briel de zijde des Prinsen had gekozen, kwamen beiden, Marnix en Oranje, in het geliefde Vaderland terug. Overal, waar de belangen des Vaderlands het eischten, was Marnix bereid om er voor op te treden. Zoo was hij 's Prinsen afgevaardigde op de eerste vrije vergadering der Staten, in 1572 te Dordrecht gehouden, waar hij, na een vurige vaderlandslievende redevoering, van de Staten krachtigen steun voor het Vaderland en den Prins verwierf. Belangrijke zendingen naar Engeland en Frankrijk, naar Duitschland en tot naar Polen toe worden Marnix opgedragen en door hem trouw volbracht.

Onvoorziene omstandigheden brachten hem evenwel voor een tijd uit de grootste bedrijvigheid in de grootste stilte. In 1573 door den Prins belast met het bestuur van Delftland, waarheen de Spanjaarden zich na de nederlaag voor Alkmaar hadden teruggetrokken, moest hij zich vooral wijden aan de versterking van de Maaslandsluis, welke de Prins, met het oog op eene mogelijke onderwater-zetting van Delftland, behouden wilde.

Onverwachts door den vijand overvallen, viel hij in zijn handen. Hij werd als een gevangene eerst naar Den Haag, later naar het Slot Vredenburg te Utrecht gevoerd. Geen wonder, dat de Spanjaarden zich verblijdden, een goede vangst te hebben gedaan! Den Prins was zijn rechter-

hand, het Vaderland een krachtige steun ontvallen. Doch de vijand juichte te vroeg. Hoe gelukkig voor Marnix en voor allen, die hem liefhadden, dat de graaf van Bossu, Alva's gunsteling, in de handen der onzen was gevallen! De Prins, die zeer droevig gestemd was, liet den Spanjaarden weten, dat hij den graaf van Bossu „een alsulcken tractement zoude doen, als hij zou verhooren, dat den Heer van Aldegonde gedaan werd.” Voorshands was daardoor het leven van Marnix veilig. Zijn toestand was evenwel verre van benijdenswaardig. Maanden lang bracht hij in gedurige spanning door, voortdurend zijne ziel Gode aanbevelende, daar hij ieder oogenblik zijn doodvonnis verwachtte.

Voor een tijd viel nu een geest van diepe neerslachtigheid over Marnix. Hij liet zich daarin woorden ontvallen, die den Spanjaarden deden vermoeden, dat hij den krijg moede en begeerig was naar een eervollen vrede. In dien geest schreef hij althans brieven aan den Prins, ja, bezocht hij zelfs onder geleide den Prins te Rotterdam, om dezen tot onderwerping te bewegen. Deze stemming van Marnix, waaraan de Prins geen voet gaf, maar waaruit hij hem door bemoediging en opbeuring zocht te redden, ontsiert Marnix niet in ons oog. Want hoe groot een held, hij was een *mensch*, die, evenals weleer een Johannes de Dooper, geen oogenblik twijfelde aan het rechtvaardige van de zaak, waarvoor hij leed en streed, maar nochtans wel in twijfel kon verkeeren aangaande het donkere Godsbestuur en de mogelijkheid der overwinning. De zaak prijsgeven, waarvoor reeds zooveel bloed gevallen was, dat *kon* een Oranje evenwel niet, en hij betuigde Marnix daarom met ernst, dat men wel over hen mocht loopen, indien de zaak van de Kerke Gods en van het Vaderland er maar door bevorderd werd.

Gelukkig, dat er een God daarboven leeft, Die ook

over Marnix waakte en Die het zoo beschikte, dat de Spanjaarden, ofschoon tegen hun zin, hun gevangene weder loslieten. En — wondere wegen der Goddelijke Voorzienigheid! — ook hier bleek, dat wat slechts schade scheen, winst was geweest. Niet alleen, dat Marnix na al de stormen in zijne ziel gelouterd en beproefd uit zijn kerker kwam, maar den tijd zijner gedwongen rust had hij, de bezige man, besteed om dat werk tot stand te brengen, dat nog de grootste bewondering wekt, nl. zijne keurige berijming van de Psalmen.

Met zijne bevrijding uit de gevangenis kreeg Marnix aan de zijde van Willem, wiens vertrouwen in zijn vriend door niets was geschokt, weder arbeid te over. De jaren, die nu volgden, vorderden evenwel de inspanning van alle krachten. Vooral aan de tot-stand-koming van de Pacificatie van Gent in den jare 1576 heeft Marnix krachtig medegewerkt. De oorspronkelijke akte, in het Rijks-archief bewaard, prijkt met de in het oog vallende handteekening van den man, in wiens ruim hart plaats was voor iets, dat te dien dage nog veelal weinig gekend werd, n.l. verdraagzaamheid. Juist hieruit blijkt zoo duidelijk, dat bij den vurigen ijver, waarmede Marnix gekant stond tegen de Roomsche Kerk en hare leerstellingen, hij den Roomschen zelve gaarne dezelfde vrijheid gunde, waarop hij en zijne geloofsgenooten prijs stelden. De Pacificatie van Gent, waarbij aan de Roomschen vrijheid van godsdienst werd toegestaan, en waarin Marnix de voornaamste hand had, is alléén reeds in staat om Marnix te zuiveren van de blaam, dat hij een onruststoker was, en op zijn beurt een kettervervolger.

Dat werk nu van wijze gematigdheid, waarin Marnix getoond heeft alleen vrijheid van godsdienst te zoeken, en geen heerschende Kerk, was nauwelijks tot stand gekomen, of Don Jan van Oostenrijk kwam om met list en geweld

het plan der overheersching van deze landen, hetwelk Filips van Spanje, zijn meester, niet liet varen, uit te voeren. Het scherpzinnig oog van den Prins zag het gevaar, vóór dat iemand het zag, en dit was voor zijn trouwen dienaar genoeg om hem tot rustelooze werkzaamheid aan te sporen. Hoe is het mogelijk — zoo moeten wij uitroepen — dat één man zulke onderscheiden en belangrijke zaken heeft kunnen bewerken! Geen wonder, dat hij een enkelen keer den Prins verzocht om hem uit zijn dienst te willen ontslaan, op welk verzoek hij evenwel terugkwam, nadat de Prins hem betuigd had, dat hij hem nu nog niet missen kon.

Eerst na de treurige ervaring van den, mede op Marnix' aanraden, ingeroepen Hertog van Anjou (denk aan de Fransche furie!) verkreeg hij de vrijheid van den Prins om zich voor een tijd terug te trekken op zijn, hem nu weer in handen gevallen, landgoed te West-Souburg, op het eiland Walcheren. Daar genoot hij een wijle de genoegens van het stille, landelijke leven te midden der zijnen.

Maar ook deze rust was weer van korten duur. Nauwelijks hersteld van eene ernstige ziekte, die zijn krachtig gestel scheen te zullen ondermijnen, werd Marnix' hulp weer door den Prins begeerd. Antwerpen, de sleutel van de Zuidelijke Nederlanden, was in gevaar van in de handen der Spanjaarden te vallen. De toestand dier stad was allertreurigst. Er heerschte volslagen regeeringloosheid, en innerlijk verdeeld, als ze was, kon ze den vijand niet lang weerstand bieden. Marnix aanvaardde nu het burgemeesterschap over die stad, eene betrekking, voor een edelman als Marnix eigenlijk te gering, maar door hem met lust en ijver aanvaard. Doch daarvan vooral heeft Marnix weinig genoegen gehad.

Vóór zijn vertrek naar Antwerpen bezocht hij Delft nog. De Prins wilde vooral ook zijn boezemvriend tegenwoordig zien bij de doopplechtigheid van zijnen zoon Frederik

Hendrik. Het was nauwelijks een maand vóór den noodlottigen 10den Juli, waarop de geliefde Prins door sluipmoord viel. Het waren onvergetelijke uren, die de beide vrienden daar doorbrachten. 't Was of de Prins er een voorgevoel van had, dat zij elkander voor 't laatst ontmoetten. Zij hadden daar nog langdurige samensprekingen over den toestand des lands. Oranje legde voor zijn vriend zijn gansche hart bloot. Ook de belangen van Antwerpen werden toen nog druk besproken. Gelukkig, dat den Prins door den gewelddadigen dood, dien hij sterven moest, ten minste de smart bespaard werd van te moeten zien, dat, ondanks Marnix' krachtige inspanning en wijs beleid, de slimme Parma over Antwerpen zegevierde, en dat een ondankbaar volk, dat bij alle nederlagen naar een zondenbok zoekt, dezen meende te vinden in niemand minder dan Marnix, die aan Vader Willems zijde zijn beste krachten reeds had verteerd in den strijd voor godsdienst en Vaderland. Zóó is vaak het lot der braven en dapperen geweest! Men heeft het Marnix zeer kwalijk genomen, dat hij Antwerpen heeft overgegeven in de hand der vijanden. Doch in een schitterend pleidooi heeft hij deze hem aangewreven smet volkomen afgewasschen. Want liever dan in den ongelijken strijd te volharden en de bevolking van Antwerpen aan den hongerdood prijs te geven (er bleek den dag na de overgave niet één brood in de stad meer aanwezig te zijn!), wilde hij redden wat te redden viel, en bewees hij, wat van een man van zoo heldere overtuiging en Christelijk geloof verwacht kon worden, n.l. te kunnen overwinnen, maar óók te kunnen vallen met eere. Daarom deerden hem wel de lastertaal en de beschuldigingen, hem naar het hoofd geworpen, en droeg hij er zeer veel leed over, dat de Staten van Holland hem zelfs den toegang tot hunne vergadering verboden. Het was Marnix een zwaar kruis, dat hij evenwel steeds meer met Christelijk geduld

en onderwerping leerde dragen. Ware de Prins nog in leven geweest, die zou het wel aanstonds voor den verongelijkte hebben opgenomen. Doch de Prins was niet meer. Zoo zag hij dan in alles een wenk van Boven, om de verdediging des Vaderlands met het zwaard aan andere handen over te laten en om nu voortaan in stilte daarvoor te blijven doen wat hij kon, indien dan niet met het zwaard, dan zooveel te meer met zijn pen.

Hiermede begint het derde tijdperk van Marnix' veelbewogen leven, waarover wij het kortst kunnen handelen, aangezien het, ofschoon rijk aan schriftelijken arbeid, zich minder en alleen bij uitzondering op het publieke terrein van den Staat bewoog.

Wij vinden hem daarin geruimen tijd op zijn geliefd landgoed te West-Souburg, waar hij eerst in stilte leefde, terwijl hij later, nadat de oude achting en eerbied bij de Staten en het volk was weergekeerd, weer in het openbaar optrad. Dezelfde Staten, die hem eenmaal hun rechtsgebied hadden ontzegd, hebben hem weldra weer vrij toegelaten, ja, hem zelfs een behoorlijk jaargeld verzekerd. Gedurende twaalf jaren nog was hij hun raadgever, de deelgenoot van al hun geheimen en beraadslagingen, en reeds daardoor hebben zij hemzelf van al de hem ten laste gelegde beschuldigingen vrijgesproken. Ja, de Heere richtte Zelf zijne twistzaak, en alzoo is ook aan dezen Zijnen dienstknecht heerlijk vervuld: „Die zijn weg wel aanstelt, zal Ik Mijn heil doen zien.”

Dat deze bittere ervaring niet zonder invloed bleef op zijn gestel, is niet te verwonderen, te meer, daar hem nogmaals huiselijk leed wedervoer, nu hij getroffen werd door het verlies van zijne geliefde vrouw, Katharina van Eekeren, met wie hij na den dood van Philippotte de Bailleul een tweeden echt had aangegaan. Toch werd de rust zijner ziel onder dat alles recht heerlijk bevorderd.

Nooit had hij zijn God zoo nabij zich gevoeld als sinds Hij hem lijden toezond, en hij kon er dan ook van getuigen, dat de druk hem eer goed dan kwaad gedaan had. Evenwel werd zijn dienst nog meer dan eenmaal voor het Vaderland begeerd en nooit heeft hij dien geweigerd.

Zijn laatste werk was nog een heiligen liefdeplicht te vervullen aan zijn overleden vriend, door voor zijne zonen in het Prinsdom Oranje de oude rechten der Oranjes te gaan verdedigen. Het is aan zijne bemoeienissen te danken, dat dit zoo wel gelukt is. Toen is evenwel de kiem gelegd dier ziekte, die langzaam, maar zeker, zijn krachtig gestel ondermijnde. Hij arbeidde echter tot het laatste toe. Het groote werk, dat hij op verzoek der Staten bij het einde zijns levens nog aanvaardde, n.l. een nieuwe vertaling van den Bijbel, heeft de dood hem verhinderd te voleindigen.

Den 15^{den} Dec. 1598 ging de mare door het land: „Marnix is niet meer!” God had hem afgeroepen van zijn post. Zeven dagen later werd zijn overschot te Leiden, waar hij gestorven was, begraven en later werd het naar Souburg vervoerd en aldaar op de eenvoudige dorpsbegraafplaats ter ruste gelegd. Aldaar is in 1872 door zijne dankbare vereerders een zuil der eere opgericht met het eenvoudig opschrift: „Aan Marnix.”

Voorwaar, een leven zóó rijk kon niet zonder invloed blijven, en zeker is het, dat wij, Nederlanders, nu nog met gejuich de vruchten maaien van godsdienstige en staatkundige vrijheid, waarvoor een Marnix onder tranen heeft gezaaid. Wij hebben het naast God aan de edele toewijding en het krachtig geloof van een Willem van Oranje, maar niet minder aan een Marnix te danken, dat Nederland is geworden een vrije, onafhankelijke, Christelijke, Protestantsche natie. Ja, vriend en vijand moet getuigen: in Marnix is een groot figuur op het wereldtooneel verschenen, eene ster van de eerste grootte, en wij, die ons beroemen te behooren tot

het „issus de Calvin” in den gezonden zin des woords, betuigen daarbij met dank aan den God der trouwe en des verbonds — voor ons is hij *meer!*

Indien het ook van eenig mensch kan gezegd worden, dan geldt het wel van Marnix: dat hij was een profeet, machtig door woorden en door werken. Door zijn vrijmoedig partij-kiezen vóór en krachtige medewerking aan de vrij-making van ons volk van de dienstbaarheid aan Spanje en aan de Roomsche Kerk, heeft hij aan ons Vaderland de grootste diensten bewezen.

Niet het minst heeft hij dat ook gedaan door de reeks van geschriften, die van hem zijn uitgegaan en waartoe hij bij al zijn werkzaamheden nog tijd en gelegenheid vond. Hij bezat er alle bekwaamheden voor. Hem stond daarbij een geleerdheid ten dienste, die nog heden verbazing wekken moet, eene kennis, eene scherpzinnigheid, eene gemakkelijkheden om zijne gedachten onder woorden te brengen, van dien aard, dat Marnix' geschriften, afgezien van hun godsdienstigen inhoud, de beoefenaars van de Nederlandsche letterkunde bijna eenparig doen getuigen, dat hij alle schrijvers zijner eeuw verre vooruit was, ja, dat hem onder hen de eerste plaats moet worden toegekend. En dan al die gaven gesteld in den dienst van God, van het Vaderland en van eene onwrikbare geloofsovertuiging! Dit kan van hem gezegd, dat hij de zaak van de vrijheid en den zuiveren godsdienst misschien nog meer met de pen dan met het zwaard heeft bevorderd. Zijn leven lang heeft hij den tijd uitgewoekerd, om door zijne talrijke geschriften de hoogste belangen der menschheid te bevorderen, in de moeite en de smart der ballingschap, onder het loeien van de stormen en het donderen van het geschut, en zelfs in de gevangenis; en dat terwijl

de miskenning zijner landgenooten langen tijd als het ware zijn dagelijksch brood was! Ja, Marnix' geschriften hebben op den gang der zaken in de 16de eeuw een onberekenbaren invloed gehad. Bij de groote beweging der geesten van de 16de eeuw was Marnix de man, van God uitverkoren om den nieuwen tijd, die aanbrak, te leiden in het rechte spoor van gezuiverde waarheid en oprechte godzaligheid. Die geschriften zijn de rijke bron, waaruit wij niet alleen Marnix' leven en streven, maar ook de worsteling zijns tijds kunnen leeren kennen. In zijne geschriften leeft hijzelf voor onze oogen, en ook al, wat zijn tijd kenmerkends heeft. Deze eigenschap geeft aan Marnix' geschriften eene bijzondere aantrekkelijkheid, en het is geen wonder, dat zij bij hun verschijnen een diepen indruk maakten. Welk een zegen, dat God juist in dien tijd en ten behoeve van onze Vaderen zulk een man verwekte, en hem die bijzondere gaven deed gebruiken in den dienst Zijner Kerk!

Een algemeen overzicht ga vooraf aan de beschouwing van een geschrift, dat wij Marnix' meesterwerk noemden. Natuurlijk stippen wij slechts aan.

In de eerste plaats komt hier dan in aanmerking een geschrift, getiteld: „*Van de beelden, afgeworpen in de Nederlanden in Aug. 1566.*” Dat geschrift teekent den moed van Marnix. In 1566 den beeldenstorm in een openbaar geschrift te verdedigen, was zeker een hachelijke onderneming, wanneer de verdediger als met den vinger was aan te wijzen! Was Alva niet op de komst? Doch het was Marnix eene behoefte om het Gereformeerde volk te zuiveren van de blaam, dat het uit boos opzet tot dien beeldenstorm was overgegaan en niet uit een innerlijken afkeer van alles, wat het achtte met den gezuiverden godsdienst in strijd te zijn. Hij nam het vooral op voor de Hervormde leeraars, die beschuldigd werden den dollen hoop tot dat vernielen der beelden te hebben aangespoord, wat onwaar was.

Nog nadrukkelijker nam• hij hunne verdediging op zich in een volgend geschrift, dat zich zeer nauw aan het eerste aansluit en eene voortreffelijke verdediging van de Protestanten bevat, die men niet zonder aandoening lezen kan. Vooral ontzegt hij den Roomschen het recht om zoo toornig over het afwerpen hunner beelden te zijn. Hij doet dit zeer snedig, o.a. met een beroep op de geschiedenis, welke vermeldt, dat ten tijde van Keizer Juliaan in de hoofdstad van Phrygië, toen de tempels der heidenen opengesteld werden, al de beelden daarin zijn ter neer geworpen door de Christenen, welke daarom niet alleen niet gedood zijn, maar zelfs niet voor beeldstormers zijn uitgemaakt, doch integendeel voor vrome martelaren van Christus Jezus werden gehouden. Natuurlijk heeft de tijd ook verandering gebracht in de denkbeelden van het nageslacht met betrekking tot den strijd voor godsdienstige overtuigingen. De zeker betere opvatting van den geestelijken aard van den godsdienst, waarmede geen gebruik van gewelddadige middelen bestaanbaar is, heeft te dien aanzien het oordeel over den beeldenstorm ook gewijzigd. Als wij Marnix' verdediging gelezen hebben, dan kunnen wij echter geen steenen meer werpen naar die beeldstormers, die in hun heiligste overtuigingen reeds zoo lang waren gekrenkt en daarvoor reeds zooveel hadden geleden. Wij hebben wat daar verkeers in gemengd was niet af te wisschen, maar wat wij van Marnix leeren, is de voorstelling afwijzen, dat de beeldenstorm de uitvoering is geweest van een te voren beraamd plan. Het was veel meer een reformatorische geloofsijver, die hart en hand bewoog in die dagen, soms tot te ruw, maar tot op zekere hoogte licht te verschoonen, geweld!

Gelijk wij reeds mededeelden, week Marnix in het jaar 1567 naar Duitschland. Ruim een jaar later (17 Aug. 1568) werd hij bij vonnis van den Hertog van Alva uit het land

gebannen met verbeurdverklaring van zijne goederen. De tijd zijner ballingschap vooral was rijk aan kerkelijke werkzaamheden. Te Emden vond de balling, zooals wij zagen, een gunstig onthaal. Hoe had „de herberghe van al Gods volk” aan „den schrandren edelman, die ’t Papendom deed beven” eene plaats kunnen weigeren? Wij kunnen ons voorstellen, hoe Marnix daar thuis raakte. Hij vond hier nog een ander veld van werkzaamheden, waaraan wij twee belangrijke brieven te danken hebben: „*Des Heeren van St.-Aldegonde’s advys aangaande den twist in de Ned.-Herv. Kerk te Londen in Engeland, Ano. 1568*” en „*Van ende aan deselve, als voorgaande.*” In het kerkelijk leven der Gereformeerden was de correspondentie tusschen naburige gemeenten, classen en synoden en tusschen Kerken van naburige en zelfs ver verwijderde landen een krachtig middel tot bevordering van de gemeenschap en daardoor tot ondersteuning en bevestiging van het gansche lichaam der Kerken, die in dezelfde belijdenis samenstemden. In de Hollandsche gemeente te Londen nu was in 1564 een hevige strijd uitgebroken over het gebruik van peters en meters, d.i. van getuigen bij het doopen van kinderen. En in 1566 werd daar bovendien bij de aankomst uit Nederland van nieuwe ballingen ook weer een nieuwe twistappel opgeworpen over het min of meer geoorloofde van den beeldenstorm. Toen men het daarover niet eens kon worden, werd eene deputatie naar de verschillende Kerken in het Buitenland gezonden, om aldaar het oordeel dier Kerken in te winnen. Ook tot de gemeente te Emden wendde men zich. En deze wendde zich weer tot Marnix om haar van raad te dienen. Hij voldeed daaraan door de beide zooeven genoemde geschriften. Deze geschriften vormen één geheel met de beide vorigen en doen ons den vromen edelman kennen, wiens overtuiging op deugdelijke gronden rust en van geen wankelen weet. Hij strijdt daarbij tegen priester-

heerschappij en bijgeloof, niet enkel om zijn vrijheid te handhaven, maar ook om de Evangelie-waarheid tegen vriend en vijand te verdedigen. Ja, de scherpste pijlen van zijn ironie, zegt Van Toorenenbergen, waren geslepen op den rotssteen eener innige overtuiging, met al de kracht, die het geloof schenkt.

Nu zouden wij moeten wijzen op Marnix' meesterwerk, waarvan de opstelling ook in dit tijdperk zijner ballingschap valt. Daaraan ga evenwel vooraf de herinnering aan iets waarom Marnix alléén reeds waardig is door een dankbaar nageslacht in eere te worden gehouden. Marnix is toch — wij merkten het reeds op — de man van ons geliefd „*Wilhelmus*”. Zooals wij weten, is dit vroeger en later in twijfel getrokken en is de oorsprong van dit lied aan anderen dan aan Marnix (bijv. aan Dirk Rafaëlszoon Coornhert) toegeschreven. Voor wie kennis neemt van hetgeen hierover is geschreven, staat het boven allen twijfel vast, dat *Marnix* de dichter er van is. Hij, de man van vaste overtuiging, van brandende liefde voor het Vaderland, en daarbij boezemvriend van Oranje, kon er alléén de dichter van zijn! Welke rijke diensten heeft hij vooral door dit lied aan Vorst en Vaderland bewezen! Hoort gij daarin niet overal den toon aanslaan van een waar Christelijk geloof, hetwelk God erkent, God, Die 's menschen betuigingen hoort en de harten proeft; Die over nederlaag en overwinning beschikt; Die, gelijk Hij vernedert, óók verhoogt; aan Wiens wil zich te onderwerpen het schepsel past, en op Wiens heil de godvruchtige nimmer tevergeefs hoopt? Hoe moet zulk een zang onzen Vaderen recht welkom geweest zijn, toen zij in het jaar 1568 naast God hun hoop gevestigd hadden op de Oranjes, maar in dezen reeds zoo zwaar werden beproefd door den dood van Graaf Adolf, „die was gebleven in Friesland in den slag.” Alva's tirannie scheen te zullen zegevieren. Welgepast kwam nu het Wilhelmuslied. Het is

een troost- en bemoedigingslied, dat op God wijst, Die na het zure het zoet geeft en niet nalaat om Zijnen David, een wijle balling in woestijnen, op Israëls troon te zetten. Waarlijk, Marnix deed een groot werk, toen hij in kunstelooze eenvoudigheid dat lied dichtte, want groot was daardoor de dienst, aan Oranje en het Vaderland bewezen!

Nog op een belangrijk werk van Marnix hebben wij te wijzen. Wij bedoelen zijn welbekende *Psalmberijming*, als proeve van dichtkunst en groote taalkennis van uitnemend belang. Prof. Fruin zegt er van: „Van al de werken, die ik uit dien tijd heb leeren kennen, acht ik de Psalmberijming van Marnix het waardigst om gelezen te worden.” Zelfs de *letterkundige* waarde kan door niemand miskend worden. Ook in zijne Psalmberijming heeft Marnix zijne groote gaven doen schitteren. Zij is niet het werk van een enkel jaar, maar verscheidene jaren heeft hij daarover gedaan. Hijzelf schrijft van dezen zijnen arbeid: „Deze is geschied eensdeels zijnde in ballingschap, eensdeels in de gevangenis onder de handen der vijanden, eensdeels ook onder vele andere bekommernissen.” Die Psalmen, ja, die waren voor hemzelf een rijke schat geworden, waarin hij het leven van Gods Kerk en te gelijk eigen lijden en strijden terugvond. Zijn Hebreeuwsch Oude Testament had Marnix dan ook overal bij zich om er zijn ziel mee te sterken. Dit bracht hem er toe om dien Psalmbundel ook voor zijn medegeloovigen meer toegankelijk te maken, en, door hem op rijm gebracht, tot een middel te doen verstrekken voor de gemeenschappelijke verheffing der harten door het gezang. Ofschoon vooral deze arbeid welgeslaagd mag heeten, heeft dit werk van Marnix, waar hij bijzondere liefde voor had, niet dien ingang gevonden, dien het verdiende. De veel gebrekkiger Psalmberijming van Datheen, die Marnix vóór was geweest, heeft zij gedurende twee eeuwen niet kunnen verdringen.

Verschillende omstandigheden hebben voorzeker daartoe medegewerkt. Het volk was nu eenmaal meer ingenomen met den vurigen, ja soms al te vurigen Datheen dan met den even goed overtuigden, maar edeler en veel verdraagzamer Marnix. 't Hielp niets, of Huijgens al zong:

Ja dat een van Datheen, daar is de wereld sot na.

Waarom? — 't Is 't oudste kind en daarom goed en soet;

De vromen zijn er mee te vree in hun gemoed.

't Mag wezen, maar ik vrees, 't is al te vreen op God na!

Ook de verschillende synoden, zelfs die van 1618 en '19, durfden het niet aan hierin verandering te brengen. Eindelijk heeft men aan den drang naar verandering geen weerstand meer kunnen bieden, en in de laatste Psalmberijming, onze tegenwoordige, die van 1773 dagteekent, is de invloed van Marnix' berijming duidelijk merkbaar. Hoe ook toen zelfs die verandering niet zonder droevige botsingen in het kerkelijk leven dier dagen heeft plaats gevonden, is misschien welbekend. De taaie volharding, waarmede nog in enkele streken onzes Vaderlands, vooral in het Zeeuwsche, in de Kerken van wijlen Ds. Ledeboer, aan de Psalmberijming van Datheen, wordt vastgehouden, is een der vele bewijzen voor het conservatief of vasthoudend karakter van onzen Nederlandschen volksaard. Van zijne Psalmberijming heeft Marnix dus bij zijn leven zeker niet die voldoening gehad, die zij wel verdiend had!

Zoo is het ook met het grootsche werk, dat hij mede met zooveel ijver had aangevangen. In het laatst van zijn leven werd hem namelijk door de Staten van Holland, mede als een bewijs, dat hij het vertrouwen, dat voor een wijle in zijn persoon geschokt was, weer had herwonnen, opgedragen om eene nieuwe *Bijbelvertaling* te maken, ten gebruike der Nederlandsche Hervormden. Met groote liefde en nauwkeurigheid heeft hij zich aan dat werk gezet, doch

hij mocht het niet verder brengen dan het boek Genesis. De dood noodzaakte hem dit reuzenwerk af te breken. In onze Statenvertaling zijn in genoemd boek mee de duidelijkste sporen zichtbaar, dat van hetgeen van Marnix aanwezig was, goed gebruik is gemaakt.

Van groote waarde is nog een geschrift van Marnix uit den jare 1589, uitgegeven onder den titel: „*Trouwe vermaning aan de Chr. gemeenten van Brabant, Vlaanderen en Henegouwen.*” Het was gericht tot de overgeblevenen ter plaatse, waar het licht der Hervorming eens zoo helder scheen, maar waar Rome opnieuw zijne vanen had geplant. Het is een waar troostboekje om in geloof en godsvrucht niet te verslappen, maar volstandig te blijven en niet te wanhopen aan de overwinning van het rijk des lichts over de vele machten der duisternis. „Wij zien toch (zegt Marnix), dat wij geen zorg behoeven te hebben, dat der menschen woedend geweld en macht de verbreiding des Koninkrijks van Jezus Christus, den Zoon Gods, in het allerminst zal kunnen verhinderen of terughouden.”

Dat Marnix als het er op aankwam niemand ontzag, toont niet alleen het na te melden strijdschrift tegen de Roomsche Kerk, maar ook het geschrift, dat hij in zijn laatste jaren nog het licht deed zien onder den titel: „*Onderzoeking en grondige weerlegginghe der geestdrijversche leer aangaende het geschreven Woord Gods in het O. en N. Testament.*” ’t Was een allermerkwaardigst geschrift, dat ons een nauwkeurig en zaakrijk bericht levert van de gevoelens dergenen, die in de 16de eeuw als geestdrijvers of Libertijnen bekend stonden. Marnix heeft zich door dat boek vele vijanden gemaakt. Kort vóór zijn dood werd daarom zelfs nog een heftig geschrift tegen hem gericht, getiteld: „Tegengif tegen de bloeddorstige en vergiftigde raadgevingen van Filips van Marnix.” Allerlei leelijke en onware beschuldigingen

wierp de ongenoemde schrijver Marnix naar het hoofd. Marnix, van zijn reis naar Frankrijk reeds ziekelijk teruggekeerd, greep naar de pen en schreef met zwakke hand een verdedigingsgeschrift, dat even merkwaardig is als het vorige. Het is getiteld: „Verdedigend Antwoord” Hij overziet daarin nog eens, als Mozes, zijn geheele leven. Niet tot zelfverheerlijking schreef hij, maar alleen opdat de naam des Heeren niet gelasterd zou worden. Als straks dit zijn laatste werk als in een getrouwen spiegel het beeld van den schrijver aan zijn vrienden doet zien, bereikt hun de tijding, dat hijzelf is ingegaan tot de rust, die hij niet van hier, maar van elders, had begeerd en verwacht.

Ja, nog eens: Marnix was een profeet, krachtig door woorden en werken! Een man Gods, bestemd om het verdrukte volk der Geuzen te leiden op nieuwe paden op het gebied van Kerk en Staat en het te overtuigen van en te houden bij den grooten zegen aan, hetzelfde geschonken in de vrijheid om God naar Zijn Woord en naar de stem van het geweten te dienen. Die vrijheid verdedigde hij met zwaard en pen, en gunde hij ook aan anderen, en allen, die het er op toelagden om deze te rooven, vonden in hem een geharnast strijder, die zich niet liet overwinnen. Dat heeft vooral de Roomsche Kerk ondervonden, die nooit op een wijze is bekampt geworden, als door Marnix. Aan hem is het naast God te danken, dat in deze landen de Hervorming, eenmaal uitgebroken, niet meer te stuiten viel, en dat zij op dezen vaderlandschen bodem voortleeft en voort zal leven tot in lengte van dagen. Maar Marnix heeft ons tevens geleerd, *hoe* wij Rome moeten te keer gaan, waar het ons nog wederom het juk der dienstbaarheid zou willen opleggen. Hij maakte onderscheid tusschen de personen en de leer, die zij aanhingen. Den personen gunde hij de vrijheid, die hij voor zichzelf vroeg, terwijl hij hun dwaling op 't felst bestreed. Het doel van het laatste of derde deel dezer schets is dit nader in het licht te stellen aan de hand

van dat geschrift van Marnix, dat het meest bekend kan heeten, en toch nog veel te weinig bekend is, en ook nog in onze dagen waard is om gelezen te worden, nl. zijn „*Biëncorff der H. Roomsche Kerke!*”

De Biëncorff der H. Roomsche Kerke! Terecht wordt dit boek een wereldberoemd boek genoemd, en zoo van een, dan is het van *dit* boek ontwijfelbaar zeker, dat het van de hand van Marnix is. De eerste uitgave schijnt in het jaar 1569 te hebben plaats gehad, van welke uitgave slechts één exemplaar, in de Leidsche bibliotheek voorhanden, bekend is. Dat deze uitgave zoo uiterst zeldzaam is, wordt verklaard door het verhaal, dat de bisschop van Roermond in 1570 eenige honderden exemplaren van dat „verpestende boek” (zooals het genoemd werd), die hij aantrof bij een boekverkooper te Well, in den nacht aan den oever van de Maas liet verbranden. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de Inquisitie zich zoo gehaast heeft dat werk van den grooten Marnix te vernietigen. Doch het had het gewone verloop. Het aantal uitgaven is steeds grooter geworden.

Voor dit omvangrijke werk had Marnix ook den tijd gevonden gedurende zijne ballingschap te Emden, en het doet ons de waarheid zien van wat een zeker schrijver van hem zegt: dat hij onder de meest verschillende en gewichtige bezigheden altijd letterblokte in iets te schrijven of uit te leggen.

De Biëncorff der H. Roomsche Kerke! Wat den titel betreft: de schrijver geeft daarvan de volgende verklaring in zijn opdracht: „Ende omdat dit van velerlei en menigerlei bloemens bijeengeraapt is, zoo heb ik hetselve genoemd „de Biëncorff der Roomsche Kerke”, om te kennen te geven, dat, gelijkwerwijs als een honigby niet uit eenderhande bloemen alleen, maar uit vele verscheiden haren honig bereidt, alsoo en

staat de Roomsche Kerke ook niet op eenderhande schrift, Bijbel, Concilie of Decreetboek, dan zij raapt het uit een iegelijk hetgeen dat haar het alderbest toe dient."

Het moet wel een bijzonder werk zijn geweest, dat boek, dat, vertaald in het Latijn, Fransch en Engelsch, zijnen schrijver een wereldberoemden naam deed verwerven. In dit boek bindt Marnix een heftigen strijd aan tegen de Roomsche Kerk en hare dwalingen en, om dien strijd te bestaan, maakte hij gebruik van een wapen, dat weinigen wisten te hanteeren zooals hij, een wapen, waarvan hij zich menigmaal heeft bediend, en dat hij voor *dit* boek zoo scherp mogelijk heeft gewet, om des te zekerder te zijn van te treffen. Het is n.l. het wapen van de *ironie*, van den *spot*. En . . . hij heeft getroffen! Hij heeft door dat boek der Roomsche Kerk gevoelige slagen toegebracht. Vandaar van de zijde der Hervormden de ongelooflijke toejuiching, waarmede zijn boek is ontvangen. Vandaar, dat iemand van dit boek schrijft: „Dit werk is een der grootste zegepralen, door de taal der 16de eeuw op de woede en het geweld behaald.” 't Was voor de Hervormden van het Noorden zelfs machtiger dan het werk van Calvijn. Men meende er het gegrijs in te hooren van al de door Alva afgehouden hoofden. Nooit heeft dan ook de Roomsche Kerk heviger aanval te verduren gehad, en den bitteren spot van dit „fenijnige boek”, zooals het ook genoemd is, kwam zij niet te boven. Reeds als letterkundig product steekt het boven alle geschriften van dien tijd uit. In de fijnheid van geest en de keurigheid van taal, zegt Dr. Joncbloet, streeft het zelfs een Anna Beijns en een Coornhert voorbij. Wie, zegt Dr. Fruin, bewondert niet, afgezien nog van den inhoud en de strekking, waarover het oordeel natuurlijk verschillen moet, den juisten, den krachtigen stijl, de keurige bewoording en de onnavolgbare geestigheid? Ook van dit boek geldt de oude spreuk: Het is het hart, dat welsprekend maakt.

En wat dien spot, die ironie betreft, die moge ons eerst wat vreemd in de ooren klinken, toch is het niet de lust tot spotten, die er hem toe dringt; hij ontspringt uit een onwankelbare overtuiging, waarmede de Roomsche kerkleer met hare gebruiken ten toon gesteld wordt. Men heeft het zeer te onpas vergeleken bij het schaterend lachen van een Rabelais, nog vreemder bij het hinderlijk spelen met het heilige, dat de oudheid en de middeleeuwen zich veroorloofden. Marnix speelt evenwel niet met het heilige, noch maakt zich vroolijk over de dwaasheden der menschen. Hij is zelfs in het spotten zeer ernstig en godsdienstig. Hij spot, ja, met de afgoderij der Roomsche Kerk, maar zooals Elia weleer op den Karmel met de Baälpriesters; zijn gelach gaat over in een vurig gebed en eindigt met vervloeking van den afgod. Niets heeft Marnix geschreven, dat met dit zijn meesterwerk is gelijk te stellen. Marnix zelf gaf aan dit zijn werk steeds de voorkeur; aanhoudend verbeterde hij het, zoolang hij leefde.

Zijn laatste jaren besteedde hij met het in het Fransch om te werken; hij wilde aan geheel Europa in handen geven wat zijn landgenooten met zoo onuitputtelijk geduld gelezen hadden. Alleen het eerste deel van die vertaling onder den titel van „*Tableau des différens de la religion*” is voltooid en uitgegeven. Dit heeft evenwel niet dien opgang gemaakt, welke in Nederland aan zijn Bijenkorf was te beurt gevallen.

Zijn Psalmberijming en zijn Bijenkorf, maar vooral de laatste, zijn de ware gedenkteeken van den man, die in zoo hooge mate den moed zijner overtuiging bezat, en die deze ook durfde uitspreken, welke gevolgen er ook van moesten komen, steunende niet op eigen kracht, maar staande in het vaste geloof, dat God hem bijstond.

De aanleiding tot het schrijven van dit zijn meesterwerk was een geschrift, door een Fransch theoloog, Gentiaan Hervet, uitgegeven, om den Roomschen godsdienst tegen de

aanvallen der Hervormden te verdedigen. Marnix was daardoor opgewekt om nu op zijn beurt der Roomsche Kerk een geweldigen knak toe te brengen. Hij doet dat, zooals gezegd, al spottende. Natuurlijk, dat wij nu sommige uitdrukkingen een weinig anders dan hij of in 't geheel niet gebruiken zouden. Natuurlijk ook, dat voor onze fijngevoeliger ooren een woord wel eens zeer scherp, misschien *te* scherp klinkt. Doch wie verschoont dat niet gaarne in den vurigen Calvinist, die de Roomsche Kerk en hare geschiedenis zoo goed kende en zoo juist in staat was om de dwaling te onderscheiden; die de treurige gevolgen dier dwalingen maar al te veel aanschouwde in de rookende martelvuren, waarop men zoo gaarne ook hem, den aarts-ketter, had willen onschadelijk maken.

Om aan zijn vlijmenden spot de kroon op te zetten, draagt Marnix zijn boek op aan den Bisschop van 's-Hertogenbosch, Sonnius genaamd, die als de hevigste ketterjager bekend stond. Zich aansluitende aan het geschrift van Hervet, doet Marnix alsof de bewijsgronden van Hervet veel te zwak zijn, zoodat hij, zich voorgevende als geloovig zoon der Kerk, zich geroepen gevoelt, ja, zich verplicht acht hem te hulp te komen; een vriendendienst, die den schrijver van den brief zeker niet bijzonder aangenaam zal zijn geweest, al hoopt Marnix, dat hij door dat immers zeer verdienstelijk werk, dat hij mag verrichten, „den hemel moge winnen, en nog een paar zielkens of twee uit het vagevuur moge helpen; 't welk hem gunne moge de schoone moeder Gods.” Tot op de laatste bladzijde blijft Marnix zoo op onverbeterlijke wijze in zijn rol, en toont hij met alles, wat tot den Roomschen eeredienst behoort, goed op de hoogte te zijn. In een quasi-nederige en ootmoedige opdracht van zijn boek aan den bisschop Sonnius, die, „dewijl hij als een zoon, een licht geacht kan worden, een naam zijner waardig draagt,”

roemt hij diens slimheid, omdat hij door het dooden der Protestanten zich de moeite bespaard heeft, hen uit de Schrift te weerleggen. Dat dooden is dan ook verreweg verkieslijker, aangezien de Roomsche geestelijkheid in 't weerleggen niet sterk is, „overmits een getijdeboek met een kanneke goeden rijnschen wijn uwe eerwaardigheid lichtelijk vergenoegen kan.” Wanneer die trouwe zoon der Kerk dan ook denkt, voor welke groote gevaren de bisschop de H. Kerk behoed heeft, roept hij met geveinsden schrik uit (en deze aanhaling kan tevens tot proeve van stijl en taal van het heele boek dienen): „De misse, de misse, zegge ik, ja, die heilige lieve misse lag so cranck, dat men alreede haar Requiem (haar lijklied) begon te zingen. De Santen (de heiligen) kregen geen vette offerande meer — ja, men begon alreede hare beelden van de altaren af te werpen. De aflaten en Pausbullen konden niet meer gelden. Daarentegen, men hoorde niets anders so binnen als buiten de steden, noch las ook iets dan den Bijbel of St.-Paulus; men wilde anders niemand aanbidden dan God alleen; geen middelaar hebben dan Christus Jezus, geen troost noch toeverlaat dan in zijn satisfactie ende voldoeninge; geen roem dan in zijn cruijs en in zijn lijden en sterven; geen sacramenten anders dan doop en nachtmaal ende deselve nog seer slecht en simpel, zonder eenige stacie of fraijigheid, zonder bezweering des duivels, zonder speeksel, zonder zout of smout.

„Men kende maar één Hoofd der Kerke, Jezus Christus, summa summarum men wilde een heel nieuwe reformatie inbrengen, die bij de H. R. Kerk noch bij onse vaderen ooit gezien was. Men wilde het alles weder brengen op de oude plooi van de Apostelen ende de Evangelisten. Och, wat een jammer, wat een last ende verdriet haddet geweest voor onse lieve moeder de H. R. Kerke en al hare goede ondersaten. 't Hartken klopt haar nog als sij daar slechts van

hooren. Maar, gedanckt zij onze lieve Vrouwe van Antwerpen, van Waveren, van Hall en die van de zeven weeën te Leuven en die van de zeven Eiken in Vlaanderen, daar heeft uwe eerwaardigheid wel intijds bij geweest met alle vlijt en arbeid. Zij heeft de Inquisitie in het land gebracht, de Spanjaards ingevoerd, de Geuzen verjaagd, de heeren gevangen, den adel en de burgers gebannen en op de vleeschbank gebracht, 't vuur en 't zwaard tot een teeken der victorie opgesteken en in alle hoecken galgen opgericht, 't nieuw Evangelisch bloed vergoten." Op deze wijze gaat Marnix voort. In antwoord op Hervets stout beweren, dat de predikanten der Lutheranen en Hugenoten „ongeleerde buffels waren en een boos en ongeschikt leven leidden," stelt hij de Roomsche Kerk met de meeste harer Pausen en prelaten, mitsgaders „al den geschoren hoop" in zulk een historisch licht, dat een ieder, die het leest, de haren te berge moeten rijzen. Het is alles afbreken onder den schijn van opbouwen en intusschen geeselt Marnix de R. Kerk onbarmhartig in al haar leerstellingen, sacramenten en ceremoniën. Het weerleggen van den ketter geschiedt door tegenover wèl aangevoerde gronden iets nietigs te stellen, terwijl het bewijzen insgelijks gevoerd wordt door voor iedere instelling, waarvan de rechtsgrond moet betoogd worden, bloot aan te voeren: de Kerk heeft het zoo gedecreteerd. Bovendien vergeet de schrijver niet er telkens (met bittere ironie) aan te herinneren, dat de Kerk een machtig argument in haar voordeel heeft, waarvan zij ook een kwistig gebruik maakte. Het is het argument van den mutsaard, en daarom lezen we: „Zoo de Kerk iets ordonneert en gebiedt, dat tegen de Schrift strijdt, men zal de Schrift een eerlijck paspoort geven, en vele goede nachte zeggen; want de Schrift en can niet weeren, maar de heilige Kerk can een man aan den staak brengen."

Genoeg, meen ik, om een denkbeeld te geven van

den voorzeker eigenaardigen inhoud van dat boek. Zeker, die Marnix geheel en al leest, geeft soms den bekenden criticus Busken Huet gelijk, die beweert: „Marnix' scherts is de scherts van een haai, die twee rijen scherp gepunte tanden laat zien, zoodat de Nederlandsche Gereformeerden van dien ouden tijd zenuwen van ijzer en staal gehad moeten hebben om deze parodie van het pausdom te kunnen verdragen.” En dat was ook zoo, want de stoere Geuzen wisten zeker niet zooveel van de zenuwen als onze zenuwachtige tijd. De Bijenkorf werd gelezen, werd verslonden! Aldegondes arbeid opende menigeen de oogen. En . . . nog eens, Marnix schreef bij de rookende martelvuren zijner geloofsgenooten en in het jaar 1569. In elk geval was het hem geenszins te doen om te schertsen. Laat men de scherts ter zijde, dan houdt men eene heldere uiteenzetting over van de leer des Evangelies. Het Koninkrijk van Christus, den voortgang van Zijn Evangelie te bevorderen, dat naar Marnix' inzicht door de R. Kerk werd verduisterd en tegengestaan, dat was het, wat hij beoogde. Daarom hebben mannen als Voetius hem reeds verdedigd tegen allen, die hem een dweper of een fanatiek wilden noemen. Marnix zag het gevaar, dat van de zijde van Rome dreigde voor de Hervormden en voor allen, die nog in Romes strikken verward zaten en opgehouden werden in het zoeken en vinden van den vrede hunner zielen alléén in den Middelaar Jezus Christus. Hij zag het gevaar, dat van daar steeds meer dreigen zou voor de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van het geweten. Daarvoor een lans gebroken te hebben, blijft voor ons, Protestanten, vooral de onvergankelijke eer en roem van een Marnix van St.-Aldegonde!

Wij eindigen deze schets, ons vleierende, dat wij daardoor eenigszins medegewerkt hebben tot vernieuwde waardeering van het leven en den arbeid van een man, die in onze

landshistorie, vooral in dat gedeelte er van, dat ons bekend maakt met de opkomst van de Nederlandsche Republiek, die zoo nauw samenhangt met den voortgang en de vestiging der Hervorming hier te lande, eene eerste plaats inneemt.

Zoo van één man, dan kan van Marnix gezegd: dat hij was een *edelman*, maar ook een edel *man*, die gewerkt heeft zoolang het voor hem dag was. Leve zijne nagedachtenis in gezegend aandenken voort, niet maar in een straat of plein of gebouw, dat naar hem genoemd wordt (wat wij niettemin prijzen, want geen volk is waard te bestaan, dat zijn groote mannen niet eert), — maar vooral in ons volksleven en meer bijzonder ook in ons kerkelijk of godsdienstig leven, en wat ons, hervormde of gereformeerde Christenen betreft, ook in ons politieke leven.

Zeker, het hart van elk waar Christen gaat uit naar de komst van Christus' Rijk en wenscht, dat allen, van de kleinsten tot de grootsten, Hem kenden en dienden overeenkomstig Zijn Evangelie. Doch wij weten het, daar is onderscheid en daar zal onderscheid blijven. Ook in ons Vaderland zijn wij gedeeld in veel. Hoe hebben wij, geloovige Protestanten, in een Christelijk Nederland ons dan te houden tegenover velen, die van ons verschillen? Laat Marnix het ons nog heden leeren! *Pacificatie*, bevrediging, *vrede* en *strijd*, zijn beide in hem vertegenwoordigd, zooals wij gezien hebben. Met en aan de zijde van Oranje heeft niemand meer dan Marnix het groote beginsel van verdraagzaamheid reeds in dien tijd doen zegevieren. Als zonen van één Vaderland eerbiedigen wij ieders vrijheid op het gebied van den godsdienst en het geweten. Niemand is ons als Nederlander vreemd en niemand betwisten wij, wat wij zoo gaarne voor onszelfen hebben en houden en desnoods wederom met het zwaard zouden verdedigen. Maar . . geen *pacificatie* met opoffering van elke edele overtuiging!

Tegen zulk een pacificatie komt nog de schim van Marnix na 300 jaren in verzet. „Strijdt”, zegt ook Gods Woord, „voor het geloof, dat eenmaal den heiligen (niet: „eenige Kerk”) is overgeleverd.” Dit sta vrij aan een ieder: de dwalingen in een ander te zien en te erkennen, en te bestrijden met alle, mits eerlijke, middelen. En men houde het Marnix en allen, die hem als hun waardigen voorganger op het gebied van het Protestantsche leven beschouwen, ten goede, als zij met alle waardeering van elkaars personen ook heden nog krachtig de stem verheffen: „Niet naar Rome!” Wat onlangs door heel Duitschland weerklonk: „Duitschland, blijf wakker!” herhalen wij ook en zeggen: „Nederland, blijf wakker!”

Moge de geest, die in Marnix leefde en die nog spreekt uit zijne werken, ons, Protestanten, meer en meer vervullen!

En vergeten wij ook niet: Marnix en Oranje behoorden bij elkander. Ze leefden met en voor elkander voor God en het Vaderland. 't Volk, dat Oranje mint, *moet* Marnix eeren, en 't volk, dat Marnix eert, *moet* Oranje liefhebben. Gelukkig, dat wij, wat ons verdeelt, iets hebben, waarin wij ons als volk één gevoelen: Oranje is en blijft het symbool onzer volkseenheid. Laten wij ons daarin blijven verheugen, nu in de laatste onvergetelijke Septembermaand dezes jaars Oranje en Nederland opnieuw zoo nauw aan elkander verbonden werden.

En, nadat wij luide hulde gebracht hebben aan Oranje, denken wij dan nu met dankbaarheid aan den edelen man, die met Oranje gestreden, gebeden en geleden heeft. Leggen wij daarom op 15 December e.k. in den geest een krans van eerbiedige hulde neer bij Marnix' grafmonument te West-Souburg op Walcheren. Godlof! dat wij de overtuiging mogen hebben, dat de Oranjetelg, door Gods ontferming op den troon van Nederland gezeten, in stilte zal zeggen: „Gij hebt een goed werk aan den besten vriend van mijn doorluchtigen Stamvader gedaan.”

Boekaankondiging.

„Bilder aus dem Heiligen Lande. Eine Gabe zur Kaiserreise“ von Pfarrer Lic. Theol. P. Braeunlich, Wetzdorf, b. Dornburg, a. S. Berlin 1898. Wiegandt und Grieben.

Wij kunnen er niet aan beginnen (*en zeggen dit ééns en voorgoed*) om in dit tijdschrift boeken, enz. aan te kondigen, die op geenerlei wijze iets te maken hebben met ons doel. Om twee nader te noemen redenen willen wij echter voor *dit* boekje eene uitzondering maken. Het is uitgegeven door de „Thüringer Zweig-Verein“ van de „Jerusalem-Verein“ en wel ten bate dezer vereeniging, welke (opgericht 1853) ten doel heeft de ondersteuning der Prot. stichtingen en der Duitsche gemeenten in Syrië en Palestina.

Behalve eenige gezichten in het Heilige Land, vinden wij hier de afbeeldingen van al die gestichten en kerken, voorzien van uitvoerige bijschriften, zoodat de schrijver ons hier in een kort bestek van den Libanon af tot het zuiden toe alles toont wat merkwaardig is. Op den omslag ziet men de nieuwe kerk, die door den Keizer is ingewijd.

Aan het einde vindt men een overzicht van den Duitsch-Protestantschen arbeid in Palestina (Johanniterorden, Ev. Jerusalem-stiftung, Jerusalem-verein, Syr. Waisenhaus in Jerus., Diak.anstalt zu Kaiserswerth, Aussätzigen, Kinderhospital „Marienstift“); zeer belangrijk.

Het boekje is 50 bladz. groot, bevat 18 afb. en kost slechts 20 Pfennig. Het eerste duizendtal was in acht dagen uitverkocht, het dertiende is in den handel. Wij bevelen het van harte aan, ook voor leesgezelschappen.

De redenen nu, waarom wij dit voor de Keizer-reis uitgegeven boekje hier bespreken, zijn: 1°. dat deze reis den invloed van het Protestantisme in Palestina aanzienlijk zal verhoogen, wat hoog noodig is tegenover de aanmatiging

der R. Kerk, als zou het land van den door haar zoo schromelijk miskenden Verlosser onder hare bescherming behooren te staan; 2°. dat de Ultramontanen van Tyrol in dien tijd een pelgrimstocht hadden willen ondernemen, en, op voorstel van een der commissieleden van den tocht (in het weener blad „Vaterland” van 8 Juni), eene roomsche demonstratie houden op het oogenblik der kerkinwijding. Dat commissielid schrijft: „Als Katholieken kunnen wij het slechts bejammeren, dat op oudeerwaardigen, aan onze heilige Kerk ontrukten, door den Sultan aan het pruisische Koningshuis geschonken grond, te midden der bouwvallen van eenige onzer meest vereerde kerken, kloosters en hospitalen, zich nu een *protestantsche* hoofdkerk verheft; maar bij deze smart komt de hoop, dat de geheimzinnige krachten der zoo nabijzijnde heilige plaatsen zullen medehelpen om de Protestanten in de steeds geopende armen onzer moederkerk terug te voeren.” Verder raadt hij aan om op den dag der kerkinwijding bijzonder ijverig te bidden om „hereeniging van alle afgedwaalde leden der Roomsche Kerk”, waarbij de Evangelische Kerk tot „het werk van den boozen vijand” verklaard wordt en alle niet-Roomschen als „scharen des Satans” en voor de hel bestemd, worden aangewezen. Ook wordt voorgesteld om niet alleen het oostenrijksche volkslied, maar ook het lied van den „Bond van Jezus’ hart” te zingen op het voorplein van de kerk van het H. Graf, vlak bij de nieuwe kerk (dus blijkbaar om te storen), in de hoop, dat eene „zoo glansrijke gelegenheid” voor eene „oostenrijksch-katholieke” demonstratie tegen de „duitsch-protestantsche” feestviering op de Tyrolers „slechts aantrekkelijk” kan werken, en de belangstelling voor de bedevaart en het aantal pelgrims nog vermeerderen zal!

Een en ander is wel niet geschied, maar men ziet toch bij vernieuwing wat er alzoo in Ultramontaansche hoofden en harten omgaat.
